MEDEA A VILÁGIRODALOMBAN.

III. Soden. Grillparzer. Legouvé.

A múlt felolvasásomban tárgyalt költők Medeáikban borzalmasság tekintetében egymást igyekeztek túlszárnyalni s így a már önmagában véve megrendítő drámát fokonként valóságos rémdrámává alakították át.

Ezen az úton tovább haladni nem lehetett s így okvetlenül új fordulatokat, új motivumokat kellett keresni, ha csak magát a tárgyat — a mely pedig vonzó volt — végkép elejteni nem akarták.

Láttuk, hogy az új világ szelleme legelőször Corneillenél abban nyilatkozott, hogy Kreusát a vetélytársnőt is felléptette, még pedig kölcsönös szerelemmel Iason iránt. Ettől fogva az egy Niccolinit[1]) kivéve valamennyi Medea-költőnél megtaláljuk Kreusát, mint rendkivül háladatos, sőt lényeges szerepet s a költők leleményességének nem utolsó fokmérője épen az a hatáskör és befolyás, a melyet Kreusának juttatnak.

Corneille Kreusájának egyik kiváló jellemvonása a cziczoma vágya. Azt a pompás ruhát, a melyet Medeánál látott, minden áron birni óhajtja s ezzel önmagára hozza a veszélyt. Másrészt azonban

[1]) *Niccolini* (Giovanni Battista, 1785–1861) Medeája, kiadva többi drámáival Florencz 1844–52, fiatalkori kisérlet s egészben véve csekély becsesel bir, noha egyes sikerült részek, illetve vonások találhatók benne. Igy nevezetes, hogy ő nála is előfordulnak egyes szelidítések, noha Medeája közelebb áll Euripideshez és Senecához mint az ujabbakhoz. Kreusát elhagyta, Medea és Iason meghitteinek túlságosan sok tért-enged, sok nála a monolog és a cselekvés lassan halad. Kreonja erőszakos, Medeája telve van ellenmondásokkal, a mennyiben daczára szenvedélyének sokkal gyöngédebb nő és feleség mint a régieknél. Legnevezetesebb ujitás nála az, hogy a gyermekek meggyilkolását a nép zavargásával igyekszik indokolni és enyhíteni, úgy hogy inkább kétségbeesett védelemből öli meg gyermekeit mintsem hűtlen férjének megboszulásából. Ezt az eszmét felkarolta Legouvé, a mint látni fogjuk.

nem csekély mértékben hűti le részvétünket ez a hiusága és gyöngédtelen kivánsága, a melylyel Medeát maga ellen személyes gyülöletre is készti. Általában Corneille Kreusáján meglátszik, hogy a szerző — miként a hozzá irt Examen-ből is kitűnik — szinrehozatalával másod- és harmadrangu czélokat is akart elérni.

Klingernél Kreusa fűlig szerelmes, mód nélkül félénk leányka, a kit őszintén sajnálunk, a mikor Medea a III. felvonásban halálra gyötri és fenyegetéseivel rémíti. A darabra magára más befolyással nincs, minthogy alkalmat ad Medea rettenetes voltát még egy más oldalról is bemutatni.

A mai felolvasásomban tárgyalandó három dráma az eddiginél háladatosabb szerepet juttat Kreusának, s épen ebben a körülményben van egyik lényeges újításuk; csak az a baj, hogy a mely mértékben emelik Kreusa rokonszenves voltát s a mely mértékben fokozzák részvétét, vonzalmát Medea iránt és a mi részvétünket Kreusa iránt, abban a mértékben ártanak Medea jellemének, csökkentik a méltatlanul elhagyott feleség iránti részvétet és gyengítik a szörnyü katastrophának lélektani indokolását. Még legszerencsésebben járt el ebben a kényes dologban Grillparzer, a mint látni fogjuk.

Medea gyermekeit, mint beszélő személyeket, állítólag először Gotter hozta a színpadra (1775) a mint gyermeki szeretettel fecsegnek Medeával s üdvözlik anyjukat, a mikor száműzetéséből visszatér, hogy bosszúját végrehajtsa. Klinger három jelenetben is felléptetí, még pedig azért, hogy a gyermekeknek Kreusához és anyjukhoz való ragaszkodásával Medeában a bosszút öntudatlanúl szítsák. Soden a meglazult családi kötelék szorosabbra fűzésére használja. Grillparzer az anya kétségbeesését s így közvetve a szörnyü tettet veli indokolhatni az által, hogy az anyában gyűlöletet keltet saját elidegenedett gyermekei iránt. Legouvé is elidegenítteti a gyermekeket anyjuktól, de nézetem szerint túlságosan anyagias indokolással. Van-e a gyermekek ilyetén felhasználásában dramaturgiai nyereség? s ha igen, menynyiben? azt értekezésem folyamában fogom megkisérteni fejtegetni.

A legnagyobb változást azonban a drámai hősnő és a hozzá legközelebb álló Iason személyében találjuk. De ne előzzük meg véleményünkkel a tények felsorolását.

Németország egyik szellemes és termékeny irója, Soden (Frigyes Gyula Henrik) gróf, (szül. 1754. megh. 1831.) a ki a jog- és

államtudományi s nemzetgazdasági irodalomban is jó névvel bir, s kinek Inez de Castro, Boleyn Anna és Bianca Capello című drámái még ma is meg-megfordulnak szinpadainkon, nyitja meg a legujabb koru és szellemü Medeákat.[1]) Évszám szerint talán még Klinger Medeája előtt, de mindenesetre igen közel hozzá irta Soden az ő drámáját, még is e két darab közt ég és föld a különbség.

A csodás, a borzadalmas, az emberfeletti — hogy úgy mondjam — nem csak háttérbe lépnek, hanem kevés hiján egészen eltünnek A helyet a lélektani mozzanatok fokozottabb figyelembe vétele, az emberi szív érzelmeinek tanulmánya, a gyöngédebb húrok megpendítése új, kedvesebb, megnyugtatóbb képeket tárnak fel előttünk. Seneca befolyása csaknem végkép megsemmisül, helyette Euripides foglalja el az őt joggal megillető helyet. De azért Soden nem másol. Csak az alapeszmét illetőleg tért vissza Euripideshez, a részletekben független.

Soden — s ez legnagyobb érdeme — abból a helyes tételből indult ki, hogy Medeának nem szabad csak boszúló furiának, az utálat és iszonyodás tárgyának lenni, a mi Senecától —Klingerig mindegyiknél volt. Helyesen utal előszavában arra, hogy a régi mythosok, a régi hagyomány Medeát szerető, szenvedélyes, megcsalt, férje hűtlenségétől a kétségbeesés legmagasabb fokára hajtott nőnek festik, a kit épen azért nem az Orkusban, hanem az üdvözültek, a boldogok honában, az Elysiumban, találunk.[2])

Sodennél Medeát, ki különben már gyanakodni kezdett volt, Kepheus, a gyermekek nevelője, figyelmezteti először férje hűtlenségére, elbeszélvén, hogy látta Kreusát Iason karjai közt. Bár szerencsétlensége felől bizonyos, mégis azt hiszi, hogy szerelmével visszahódítja. Nemsokára láttatlanul saját füleivel hallja Iason esküvését, a melyben az istenek haragját hívja fel magára, ha Kreusának tett szerelmi esküjét valaha megszegné. Haragra lobban, az alvilág isteneit szólítja boszúra, de szerelme még is erősebb. Ezt a hányattatást a harag és szerelem közt, a melyet Corneille hozott be, a tová-

[1]) Fájdalom Soden Medeáját egyelőre csak Schiller Lajos érdekes értekezéséből ismerem: Medea im Drama alter und neuer Zeit. Ausbach 1865. s a Sodenre vonatkozó részleteket csaknem fordításban adom.

[2]) Schol. Apollon. Argon. IV, 814 *ὅτι Ἀχιλλεὺς εἰς τὸ Ἠλύσιον πεδίον παραγενόμενος ἔγημε Μήδειαν, πρῶτος Ἴβυκος εὗρηκε, μεθ' ὃν Σιμωνίδης.*

biakban is feltaláljuk. Sőt Sodennél oly nagy Medea szerelme, hogy még az elbucsúzásnál is végszavaiban így szól: „Szerencsétlen! Medea még is szeret!“

A második felvonásban Kreon, a Thessalia felől fenyegető veszély miatt saját népétől kényszeritve, tudtul adja Medeának, hogy múlhatatlanúl távoznia kell. Hasztalan kéri Iasont vissza, s ekkor fenyegetésekben tör ki.

A harmadik felvonásban szive teljes ékesszólásával ostromolja férjét, majd mikor ezzel nem ér czélt, sikerrel használja fel gyermekeit. De csak pár perczre, mert a már-már engedő Iasont, Kreusa megjelenése tova űzi nejétől.

A negyedik felvonásban a varázsbarlangban találjuk. Ettől Soden sem birt menekülni. Alvilági szellemek hozzák neki a mérges füveket és öntik az üstbe. Kepheus Iason nevében követeli a gyermekeket. Fellázad lelke e követelésre, de késznek nyilatkozik azzal a feltétellel, hogy önmaga adja át férjének. Egyuttal elküldi a varázsfátyolt Kreusának a kibékülés jeléül. Az elvonuló nászmenetet, a kocsival együtt, valószinüleg Gotter melodrámájából vette.

Az ötödik felvonásban elhatározta magát Medea, hogy Iasont leszúrja, de szerelme még egyszer erősebb haragjánál. Ismét gyermekeiben van bizalma. Iason jő s Medea hasztalanúl kéri tőle, hogy gyermekeit hagyja nála. Ekkor Medea gyermekeihez intézi a kérdést: „Anyátok távozik, menekül, atyátok marad; kinél maradtok ti? Válasszatok szabadon!“ A gyermekek egymás után felelik: „Nálad!“ A gyermeki szeretet eme nyilatkozását felhasználva, új és sikeres ostromot intéz férje ellen. Iason meghatottan enged s már karjait tárja neje után, a mikor hirül hozzák, hogy Kreusa haldoklik s ő elsiet, kiadva a rendeletet, hogy gyermekeit hozzák utána. Ezt Medea nem türheti, s a visszatérő Iason már csak gyermekei holttestét találja; Medea pedig így szól hozzá: „A gyermekeket követeled. Im! itt vannak! — — Az emberit elviseltem; de te embertelenre, szőrnyüre kényszeritettél erőszakosan. Te vagy gyilkosuk!“

Soden a gyermekek meggyilkolását kizárólag az anya a feletti kétségbeesésével indokolja, hogy elhagyatottságában tőle az utolsót, gyermekeit is elrabolva látja. Ennek jogosultságát a költőtől elvitatni nem lehet. Csak feledjük először, hogy miután Sodennél a II. felv. 2. jelenetében Medea varázshatalmáról nagy dolgokat beszél, a

rettentő vég kényszerüsége felől még kevésbé győződünk meg, mint Euripidesnél; továbbá, hogy a belső, lelki indokolást tekintve, egy oly nőnél, a kit, mint Euripides Medeáját, anynyi szörnyű tett tudata nyom, a rettentő elhatározást könnyebben értjük meg, mint Soden Medeájánál, a ki egyedül Pelias halálában bűnös, de atyja és öcscse ellen nem vétett egyebet, mint hogy őket szerelméért elhagyta. Sőt mi több, ebben a darabban a Kolchisiak visszatértét óhajtják, Kreon pedig kész a „herczegnőt" (Prinzessin) — így szólítja meg — országa előkelőitől haza kisértetni. Ezzel Soden nemcsak a görög mondát sértette meg, hanem — a mi lényeges — Medea tettének indokolását, nézetem szerint, végkép lerontotta.

Vannak a tragoediának még más hibái is. Igy a görög mondának teljes felforgatásával, Iason a darab végén abban keresi a szörnyű csapásokkal szemben menekülését, hogy az argonauták vakmerő vállalatára indul. Továbbá megrovandó, hogy Medea akkor is igyekszik Iasontól a gyermekek átadását megnyerni, a mikor a végzetes ajándékot már elküldte volt és jól tudta, hogy Kreusa menthetetlenül veszve van. Ezek mellett kicsinység az az ellenmondás, hogy Medea, a ki az I. felv. 2. jel. és az V. felv. 1. jelenete szerint, mint Isten leánya halhatatlan, még is az V. felv. 4. jelenetében gyermekeit az árnyékvilágban reméli viszontláthatni.

A legtöbb nehézséget kétség kivül mindenik költőnek Iason jelleme okozta. Eddigelé legszerencsésebb volt Euripides, mert a mint előbbi felolvasásomban fejtegettem volt, meg sem kisértette szépíteni, a mit szépiteni nem lehet. Soden ingadozó Iasona az első kedvezőtlen benyomás daczára rokonszenvesebb ugyan, mint akár Seneca gyáva Iasona, akár Corneille rouéja, rokonszenvesebb Klingerénél is, a kinél Iason — a mint láttuk volt — meglehetősen rejtélyes, ha nem egészen visszataszító.

Soden Iasona ellentétes érzelmek játékszere, Eumedonnak azt beszéli el, hogy Medea szerelmét csak azért viszonozta, illetve fogadta el, hogy segitségével czéljához jusson A mi annál kellemetlenebb benyomást okoz, mert közetlenül az előtt hallottuk Medeától, hogyan töltött Iason órákat karjai közt s hogyan esküdött ismételten neki örök hűséget. Eumedonnal együtt, mi is megbotránkozunk ezen s nem értjük fennkölt érzelmét („Hochgefühl"). Önérzettel mondja a II. felvonásban Kreonnak: „Lehullt a varázs-kötelék; szabad tekin-

tetem, és szabad a hős akarata"; de ez a büszke s önérzetes hős ugyancsak megszeppen a viszontlátás gondolatától, a mikor Kreusa tőle követeli, hogy búcsú nélkül ne hagyja Medeát távozni. Mi több; a mikor hallja, hogy a magába tért Medea őt viszontlátni reméli, nem mer saját szivében bizni s így szól: „Ki ad nekem erőt, hogy a bűvös vonzalomnak ellenálljak?" És csakugyan sikerül is Medeának őt teljesen meglágyítani, elannyira, hogy a mikor gyermekeit elővezetve így szól: „Merészeld ezt a frigyet felbontani!" Iason karjaiba dől s így lepi meg őket Kreusa. Kreusa kész róla lemondani, de Iason fenyegetésére, hogy akkor ő a halált keresi, megváltóztatja szándokát s az esküvőt — eltérőleg a görög szokástól — megtartják. Mint fennebb láttuk, Medeának még egyszer sikerült a gyermekek segélyével Iasont megingatni, Iason még egyszer karjai közé akarta szorítani elhagyott nejét, de akkor a Kreusa sorsáról vett hir riasztotta fel s egy tekintet Medeára feltárta előtte ennek művét.

Kreusa Sodennél szintén igazán szereti Iasont, de nyugtalanítja őt Medea eltaszítása, a kiről tudja, hogy Iasont forrón szereti s veszedelemtől tart saját szerelmét illetőleg. Épen azért akarja őket kibékíteni, sőt kész Iasonról le is mondani Különben pedig a végzetes ajándék-fátyol mérgétől egész őrületig gyötörtetve, Iason karjai közt hal meg.

Grillparzer Medeájának teljes és igazságos méltánylásához mulhatatlanúl szem előtt kell tartanunk, hogy egy trilogia[1]) záró darabja. Csak így lehetünk igazságosak a szerző iránt, csak így foghatjuk fel a compositiot egész teljében. Különösen fontos ez Medea jellemének méltatásához s még inkább a tragikum kérdésének megoldásához.

E trilogia darabjai: az 1818-ban készült előjáték „Der Gastfreund," az 1819-ben bevégzett „Die Argonanten" és az 1820-ban befejezett „Medea." Az egész trilogiát csak Bécsben adták az udvari szinházban, még pedig először 1821-ben márczius 26. és 27-én, két részre osztva. Medeát a hires Schröder. Fájdalom a már kissé korosabb hős nőre való tekintetből az első két darabban, főleg az Argonautákban mindazt törölték, a mi Medea fiatalságára, bájaira

[1]) Az arany gyapju trilogiája, a mint ő nevezi: Dramatisches Gedicht in drei Abtheilungen.

vonatkozik s így a legszebb jeleneteket annyira megcsonkították, hogy hatásukat vesztették. Ennek következtében a két első részt elejtették egész 1857-ig, a mikor is felujittatván, huzamosb ideig műsoron maradtak, de olyképen, hogy a két első részt mindig egy fiatalabb színésznő adta, a harmadikat pedig a drámai hősnő.

Az előjátékban Phryxus érkezik Kolchisba kincseivel és a Delphiből elhozott aranygyapjuval, a hol a kapzsi és kincssóvár Aietes király őt és társait alattomosan tőrbe ejtvén megöli és így az aranygyapjut hatalmába keríti. A haldokló Phryxus szörnyű átkot mond Aietesre és családjára a vendégjog megsértéseért, s az átkot az aranygyapjuhoz köti.

Medea itt fiatal leány, a ki szépségével, bájaival az idegent első látásra meglepi, megbűvöli, de szófukar, elutasító modorával és sötét tekintetével Phryxussal mondatja: („Halb Charis steht sie da, und halb Mänade") Itt áll mint félig Kharis félig Mainas." Minden örömét férfias foglalkozásokban, vadászatban, vívásban, versenyfutásban leli, egyaránt kitünik a nyílazásban, dárdahajitásban és kardforgatásban. A sziv szelidebb érzelmeitől merőben idegenkedik elannyira, hogy legkedvesebb társnőjét megveti, mert az szive vonzalmát követve inkább ment kedveséhez, mint Medeával vadászatra. Rendkivüli erős benne az akarat, az elhatározás. Jellemző mondása, hogy készebb volna saját kezét levágni, hogysem szavát megszegje. Idegen akaratot nem ösmer, atyjával is kész daczolni, a kinek egész atyai és királyi tekintélyére van szükség, hogy leányát fékezhesse. Különben okos, és az orvoslásban, varázslásban — a melyeket anyjától tanult — jártas. Nem hiányzik nemesebb vonás sem. Igy a mikor atyjától hallja, hogy az idegent, a vendéget meg akarja ölni, figyelmezteti, hogy az isten a gyilkosságot megbünteti, sőt a fegyvertelennek a veszély közepében ő maga nyújt fegyvert. Az előjáték végén, Phryxus átka után, megszállja a jóslás ihlete s előre jövendöli családjának veszedelmét.

Vannak, a kik azt állítják, hogy Medea Phryxusba beleszeretett s miután a költő ezt sehol határozottan ki nem fejezi, állításukat Medeának „Az Argonanták" kezdetén leirt magatartásából akarják következtetni. Részemről ennek határozottan ellentmondok. Elzárkozottsága a magányban, bús komorsága, borzadása, ha atyja közelében, vagy a királyi udvarban kell lennie, kizárólag csak a Phryxus

átkára való visszaemlékezésből s a családját fenyegető veszély látnoki előrelátásából magyarázandó. Élénk szavakban ad ennek kifejezést, a mikor atyja őt a magányos toronyból leparancsolja. Elég ok ez arra, hogy — a mint Absyrtus mondja — ez idő alatt háromszorosan megvénűltnek látszassék. („Mich dünkt, du bist dreifach gealtert!" Erre mutat az is, hogy a mikor meghallja, hogy idegenek érkeztek, felkiált: „Megtörtént! A csapás lehullt! Ó jaj! Itt vannak a bosszúlók, a büntetők!"

Az apa újra kéri leányának segitségét, varázshatalmát az idegenek ellen. Medea megtagadja, s csak mikor atyja a saját és fia halálával ijeszti, enged kemény lelki tusa után.

„Es gilt des Vaters Sache, der Götter!
Sollen die Fremden siegen, Kolchis untergehn?
Nimmermehr! Nimmermehr!"

Medea a varázsbarlangban épen az alvilági isteneket szólítja fel, hogy feltárják előtte a jövőt, a mikor Iason a rejtekből előtör, s a felriasztott varázslónőt karján megsebzi. De a mint a lámpa fényénél megpillantja a bájlóan szép hajadont, megbűvölve a szépség varázsától, többek közt igy szól:

„Wer bist du, doppeldeutiges Geschöpf?
Scheinst du so schön und bist so arg, zugleich
So liebenswürdig und so hassenswerth!
Was konnte dich bewegen, diesen Mund,
Der, eine Rose, wie die Rose auch
Nur hauchen sollte süsser Worte Duft,
Mit schwarzer sprüche Gräuel zu entweihn?!
Als die Natur dich dachte, schrieb sie: Milde
Mit holden Zettern auf das erste Blatt,
Wer malte Zauberformeln auf die andern?
O geh, ich hasse deine Schönheit, weil sie
Mich hindert deine Tücke recht zu hassen!"

Ez az első találkozás elegendő volt arra, hogy mindkettőjök szivében a szerelem lángját felgyujtsa. Grillparzer drámai ereje, nézetem szerint, leghatározottabban abban a mesteri s lélektanilag a legapróbb részletekig igaz és hű festésben nyilatkozik, a melylyel e párnak szerelmét kifejlődésében és következményeiben elénk állítja. Magából a harmadik darabból soha sem lesz eléggé érthető az a vál-

tozás, a melyen mindkettőjök érzelme keresztül megy. Csak akkor fogjuk fel, hogyan lehet Medea szerelme oly igaz, oly mély, ha látjuk azt a lelki küzdelmet, a melylyel fellángoló érzelmét csaknem emberfölötti módon leküzdeni, elfojtani igyekszik; ha látjuk, minő változást idéz elő egész valóján, a mely körülmény őt rejtélylyé teszi atyja, testvére, dajkája és társnői előtt, s a mely a férfias lelkületü, szilaj, edzett fiu-leány szeméből az első könnyet facsarja ki! Hogy igazán megérthessük a bosszú kitörését, látnunk kell azt a lelki tusát, a melyet ez az óriási akaraterő a középső darabban végig küzd a szerelem és a hazája, övéi iránti ragaszkodás közt. Mily titani erővel áll ellen Iason szerelmi vallomásainak, mézes szavainak, a melyek belőle egyetlen egy nyilatkozatot sem birnak kicsalni. Megmenti kedvese életét ismételten, elkövet mindent, hogy kerülje, vele ne találkozzék, de a mikor atyjának kardja halálos csapást mér Iasonra, megtörik akaratereje s kimondja a végzetes „szeretem" szót. Nem saját szerelme, nem Iason ostromlásai, hanem a végzetes körülmények, atyjának rövidlátó nyakassága törik meg akaraterejét és hajtják Iason karjai közé. Lélektanilag teljesen indokolt, hogy az a szerelem, a melyet oly súlyos küzdelem közepette, ember-feletti erővel igyekezett elfojtani, mint a gátját szétromboló ár, csak annál nagyobb erővel tör elő. Medea szerelme a megpróbáltatások és küzdelmek közepette abban a mértékben fokozódik, a mely mértékben az annak hozott áldozatok száma növekszik. Csodálkozhatunk-e nagyságán, ha láttuk hogyan kényszerül, a szó szoros értelmében kényszerül, szerelmének áldozatul hozni atyját, testvérét,[1]) hazáját, egy szóval mindent. Szerelme lesz mindene, szerelmében gyökeredzik élete, boldogsága.

A második, a mit Medeára vonatkozólag okvetlenül tudnunk kell, hogy a harmadik darabot egészen átértsük, az aranygyapju története. Láttuk, hogy az előjáték végén Phryxus átkát az aranygyapju birtokához kötötte. A mikor Medea övéitől eltaszítva, sőt atyjától kitagadva, szive legőszintébb érzelmével, lelke egész erejével Iasonhoz csatlakozott, mindent elkövet, hogy őt az arany gyapju megszerzésétől visszatartsa.

---

[1]) Szükségtelen külön kiemelnem, hogy a modern költő itt lényegesen eltért az eredeti mondától.

„Ne szólj róla! Egy haragvó istenség küldötte; vészt hoz és vészt hozott! Nőd vagyok! Kicsaltad lelkemből, kicsaltad a vonakodó szót; tied vagyok, vezess a hová akarod! de egy szót se többé az aranygyapjuról! Sejtelmes álmok derengő fényénél mutatták nekem az istenek, holttestekre boritva, vérrel áztatva, az én véremmel! Ne szólj róla!“

De hasztalan intése, hasztalan vonakodása, hasztalan a közreműködés kerek megtagadása, Iason megy, egyedül is megy az aranygyapjat felkeresni. Ekkor megint szerelme győz s e szavakkal indul férjével: „Jer! Az arany gyapjuhoz! A halálba! Ne halj meg egyedül! Egy család, egy test, egy pusztulás!“

A varázsbarlangban, a hol az aranygyapjat sárkány őrzi, még egyszer megkisérti őt visszatartani, sőt Iason kardját saját keble ellen irányozza. De mind hiába. Ekkor adja utasitásait s a varázsitalt a sárkány ellen. Minő fájdalmakat, minő kinokat áll ki, míg végre megrémült férje az aranygyapjuval a kétségbeesett nőtől, felrántott ajtón kitántorodik.

Ép úgy mint Medeánál, szükséges Iasonnál is tekintettel lennünk a trilogia középső darabjára.

Iasont a kalandos, veszteljes vállalatra dicsvágya, nagyravágyása birta „Inkább dicsteljes halál, mint dicstelen élet“ a jelszava. Meglátta Medeát, megszerette. Iason szerelme a szenvedély egész hevével fellobbanó szerelem, a melyet nem csak nem igyekszik palástolni avagy fékezni, hanem ellenkezőleg, a melyért az okosságról és óvatosságról, társairól, szóval mindenről megfelejtkezik. Szerelme épen ellentéte Medea szerelmének s épen azért lélektani következetességgel ellenkezőleg is kell végződni. Kialszik, mint a kiégett krater. Az első látás varázsereje, a rendkivüli körülmények és veszélyek, a kalandosság, az arany gyapju birásának vágya mind meg annyi éltető eleme; de a mint más viszonyok közé kerül, a mint hiuságában, dicsvágyában csalatkozva találja magát, a mint az óhajtott dicsőség helyett közönyt, sőt idegenkedést tapasztal, végre a mint gyermekkori ábrándjainak tárgyát szinről-szinre látja, mind inkább elidegenedik, mind inkább kihül.

Hogy Iason szerelmét költőnk kezdettől fogva nem képzelte igazi, mély, tiszta szerelemnek, legjobban elárulja a harmadik felvonás végső jelenete, a hol legfőbb gondja az aranygyapju.

És most forduljunk a trilogia harmadik darabjához Grillparzer „Medea"-jához.

Hősnőnk jellemzése következetesen van tovább vive. Medea, a szerető feleség és anya, fájdalommal tapasztalja, hogy férje napról-napra jobban elidegenedik tőle, de akaratereje nem hagyja el.

. . . . . „De nem tágitok,
Mind abból a mi voltam és a mim volt,
Csak egy maradt meg, oh! csupán csak egy;
S halálomig az maradok: a nő d." [1])

Az okot önmagában keresi. Mert miatta, a barbár varázslónő miatt, férjét mindenünnen elüzik, elássa anyjától öröklött varázseszközeit, el a végzetes arany gyapjat, szakit múltjával, felveszi a hellén öltönyt s — a mi talán Grillparzer drámájának legköltőibb igazán antik klassikus szépségü jelenete — dalt, zenét igyekszik tanulni, hogy férje szivét visszahódítsa Mennyi fájdalman és megpróbáltatáson megy keresztül! mennyi keserü érzés marczangolja lelkét és szerelme hűsége daczol mind ezekkel! A féltékenységét felkeltő jelenet, férjének kiméletlen bánásmódja, a király kitiltó rendelete, mind nem törik meg; csak a mikor szeretetteljes szavait Iason durva visszautasítással viszonozza, atyja átkát juttatja eszébe s kardjával fenyegeti, akkor — Kreusa csendesítő szavaira — tör ki belőle annyi ideig visszafojtott szilaj természete, óriási akaraterővel fékezett szenvedélye s e szavakra fakad:

„Nézd, mint széttépem itten e köpenyt,
S az egyik szélét keblemhez szorítom,
A másikat meg lábadhoz vetem,
Frigyünk, szerelmem szét így szakitom.
Mi lesz elédbe vágom, hitszegő,
Ki bántva sértéd a szent bánatot!
Add gyermekim s hagyj mennem ő velük!"

Ettől fogva, hozzá járulván az is, hogy gyermekeit tőle el akarják szakítani, majd a kegyetlen kegy, hogy gyermekei közül válaszszon, azok idegenkedése és félelme anyjuktól, szeretetteljes ragaszkodásuk, visszavágyódásuk a gyülölt vetélytársnőhöz, szenvedélye, gyülölete, bosszúvágya daemonivá fokozódik.

[1]) Dr. Hegedüs István fordítása.

De Grillparzer Medeáját ezentúl is igyekszik menteni, szelidebb, sympathikusabb alakban feltűntetni.[1]) E végre a régiek Medeájából mintegy két alakot csinált. A rokonszenves szerencsétlen nő és anya, a kinek bánata, fájdalma, minden érző kebelben okvetlenül részvétre talál, Medea. Ellenben a mogorva, vad és szőrnyű kolchisi nő Medea dajkája, Gora. Ő az, a ki Medeát „Az argonanták"-ban óva inti és Iasontól visszatartani igyekszik s miután fáradozása hasztalan volt, hűen elkiséri Görögországba. Ő az, a ki felháborodás nélkül nem gondolhat arra, hogy a kolchisi király-leány alárendelt szerepet játszék, megvetés, üldözés tárgya legyen. Ő az, a ki Iason hűtlenségét legelőször vette észre, a ki urnőjét majd keserü, majd gúnyos megjegyzéseivel folyvást ingerli, lázítja. Végre ő az, a ki benne a boszú gondolatát megérleli, a kik közül még csak egyedül Iason kerülte el bukását.

És Medea mégis szereti férjét! Még mindig nem tudja elhinni, hogy a kötelék közöttük végkép elszakadt! A király elől távozik, a kit ellenségének, a baj okozójának tart, de

„Ha ő Iason szólni vágy velem,
Mond Gora. jöjjön a szobámba, ott
Beszélek véle, ha kiván, nem itt."

Ha az eddigi költőknek nehéz feladat volt e gyermekgyilkosságot indokolni, még nehezebb Grillparzernek. És csakugyan talán ép e pont a leggyengébb tragoediájában. A gyermekek elidegenedése anyjuktól az egyedüli indok, de ez igen gyarlóan, illetve sehogy sincs előkészítve, sehogy sincs valószinűvé téve. Az a Medea, a kinek Grillparzer még az Iason elleni bosszú eszközeit is más által adatja kezébe, a ki elásott varázseszközeit sem maga keresi fel, mert nem meri, hanem csaknem a véletlentől kapja vissza, az nem gyülölbeti rögtön annyira gyermekeit, hogy gyilkos tőrt döfjön keblükbe. E tekintetben jellemző az első felvonás végén Iason minden egyes szava, a melyekkel Medeához való viszonyát elbeszéli, s a melyeket nem lehet a ferdítés vádjától teljesen tisztára mosni s ezzel Iason jelleme felett pálczát nem törni. Milo figyelmeztette volt őt, hogy Medea „szép, de barbárnő, varázsló."

[1]) E tekintetben Apollonius Rhodiust és Valerius Flaccust követi a régiek közül.

Iason jelleme is következetesen van levezetve a második darabból. A fellobbanó szenvedély elmult és a nagyravágyó kalandornak okvetlenül meg kellett únnia azt a köteléket, a mely a művelt görögöt a mindenfelé gyülölt és félt barbarnőhöz füzte. Érthetnők még a tettet az első felindulás hevében, a mikor gyermekei előle Kreusa keblére borultak, de nem érthetjük ott és akkor, a hol és a mikor végrehajtja.

Grillparzer, a kinek trilogiája a classicus források Euripides, Seneca, Apollodorus, Valerius Flaccus és Strabo beható tanulmányozásán[1]) épült fel, Euripidestől vette a hellen és barbar közti ellentét eszméjét s ezt bővebben kifejtve, az egész trilogián végig vonuló egyik alapeszmévé tette. Csakhogy a mit Euripidesnél értünk és természetesnek találunk, az az egészen modernizált drámában idegenszerü, érthetetlen.

Kreusát illetőleg csak ismételhetem, a mit már előbb mondtam, hogy a mely mértékben kedvesebb, vonzóbb Kreusa jelleme, abban a mértékben válik bántóbbá, megbocsáthatlanabbá ártatlan szenvedése, kegyetlen halála, s abban a mértékben válik Medea eljárása vele szemben bűnősebbé. Különösen áll ez Grillparzer Kreusajáról, erről a tiszta ártatlanságról, jó szivü nemes lélekről, a kinek meg nem érdemelt gyászos sorsa minden érző keblet mélyen meghat.

Kreon szerepe van a legkevésbé következetesen s lélektanilag legkevésbé igazán kidolgozva. Túlságosan könnyen hivő és szerfelett rövid látó. E tulajdonai és az arany gyapjut illetőleg tanusított kapzsisága, legalább is annyira idézik elő a katastrophát, mint Iason jellemtelensége.

Nem lesz érdektelen arra is ráutalnom, hogy Grillparzer különösen szereti az ellentéteket. Ilyen az ellentét a hellenség és barbarság közt, a gyenge nő és a hatalmas varázslónő közt, Medea dicsősége Kolchisban és megaláztatása közt Hellasban, varázshatalmáért ott tisztelték, becsülték, itt megvetik, gyülölik. Érdekes a párhuzam Gora és Milo közt.

Grillparzer Medeája nagyszerű compositio, a lélektani fejtés valódi mesterműve, s tagadhatlanul az összes Medea-tragoediák közt — Euripides eredetijét kivéve — a legnagyobbszerű, a legigazabb,

[1]) Nem volna érdektelen külön tanulmányban kimutatni Grillparzernél a classicus forrásokat. Hagyatékában a tanulmányi jegyzetek jelentékenyek.

legköltőiebb; de dramaturgiai tekintetben igen nagy hibája, hogy tulajdonképi alapja még is csak az arany gyapjuhoz kötött végzet. Hiába mondja Laube Henrik, a ki az arany gyapju trilogiát Schiller Wallenstein triologiája felibe helyezi: „Wir scheiden am Schlusse von ihm wie von einer elementarischen Macht der Gerechtigkeit, welche der Dichter auferbaut hat, und zwar auferbaut hat aus einleuchtenden menschlichen Eigenschaften, während die Eigenschaften des Friedländers nicht frei zu sprechen sind von künstlicher Zuthat.“ Grillparzer trilogiájától a fatumot eltagadni nem lehet és ez Medeájának legnagyobb hibája.

Legouvé — a mint bevezetésében[1]) maga elmondja — abból indult ki, hogy vannak legendaszerű nagy alakok, a kik a sphinxhez hasonlitanak. Ezek közé tartozik Medea. A mi Othelo a szerelemben, az Medea az anyai szeretetben. A gyilkos szenvedély képe, typusa. De bárha minden nehézség nélkül tudjuk is elképzelni a gyilkos szerelmest vagy férjet, a gyermekgyilkos anya mindig borzasztó mysterium marad. Rámutat arra, hogy az eddigi Medea-tragediák szerint Medea azért ölé meg gyermekeit, hogy férjét kétségbe ejtse. A férje iránti gyülölet és a gyermekei iránti szeretet küzdenek egymással lelkében. Szóval — ugy mond — a Medea-tragediák a szerető, a férj bosszujának tragediái. Legouvé ezekkel szemben azt hiszi, hogy lehet irni oly tragediát, a mely egyúttal (!) az anya boszúja is. a melyben a gyermekein elkövetett gyilkosság az irántok való szeretet következménye. E végre igyekszik a gyermekei iránti szeretet minden pharisában bemutatni: a mint számüzötten s koldulva barangol kétségbeesve gyermekei szenvedése felett; a mint azokat a jobb anyagi körülmények közt örömmel látta gyarapodni, majd kinzó fájdalommal tapasztalja maga iránt elhidegülni, végre a mikor kétségbeesetten leszúrja őket, hogy a felbőszült tömegtől megmentse.

Legouvé három felvonásba összevont drámájában az ujitások egész sorozatát foglalta. A régi Medea-költőkkel csaknem végkép

[1]) Legouvé Ernest. Théatre complet. Piéces en vers. Paris (Didier et Cie) 1873. Nyomtatásban megjelent 1854-ben. Montanelli olasz fordításában adta elő először Párisban Ristori. Megemlitem még, hogy Mayer Károly (799 - 1862) Medeáját, Patin szerint, 1823-ban adta Paris egyik théatre lyrique-jében Madame Pasta. Lucas Hyppolite Medeáját pedig az Odeon szinházban 1855-ben adták. Egyiket sem ismerem közelebbről.

szakitott, de nem szakitott az ó-korral, sőt ellenkezőleg az a legérdekesebb, hogy ujitásai legnagyobb részét az ó-korból vett adatokkal igyekszik megokolni.

„A ki sokat markol, keveset szorit", tartja a közmondás s ez beteljesedett Legouvén is. Nemcsak hogy a — mint láttuk — a kétségbeesett anya boszuját akarja s megcsalatott férj boszujával egyesiteni, hanem a régiek Medeáját, tehát a valódi barbár nőt, még pedig oly vidékről, a hol még az emberáldozatok fenn vannak, akarja az ujabbkori költők minden kigondolt eszközével szépiteni. Iasonban be akarja mutatni a csábitók gonosz faját; c'est le plus terrible chapitre de l'histoire de la séduction dans le monde, mondja ő maga előszavában. Orpheusban és Iasonban be akarja mutatni a keletkező társadalmat és civilisatiót, szemben a nyers erővel. A jósköltő, a morál képviselője és szószólója, a földmivelés, mezőgazdaság és szelidebb erkölcsök terjesztője tolmácsolja a jobb jövő nemesebb érzelmeit, mig a kalandos hős a nyers erőt, a szenvedélyt. [1])

Ez a sok minden, a mit a költő magának kitüzött, saját súlyával nyomta el a lényeget: a drámai cselekvést és a tragikumot. Mindkettő érzékeny veszteséget szenvedett.

De lássuk az egyes személyeket!

Legouvé Iasona sokban emlékeztet Corneille rouéjára. Egészben véve csufabb jellem, mint talán valamennyi elődénél. Medeát, a ki neki mindent feláldozott, elhagyta, megcsalta, gyülöli, utálja. Minden, a mit Medeának köszön, a mi Medeára emlékezteti, gyászos emlékü neki, sőt a mi több, nem érzi magát egyáltalában hálára kötelezettnek irányában. Most szerelmes Kreusába, a kivel való nászát csakis a jósjelek kedvezőtlen volta gátolta meg eddig. Különben önző, szivtelen, hazug és erőszakos. Szóval határozott érdeme Legouvénak, hogy Iasont a maga valóságában mutatja be és nem igyekezik szépiteni. Kreon — a ki nem tudja, hogy Iason nős — a deli hőst, a ki az országot tengeri kalózoktól és szörnyektől mentette meg, szivesen látja vejének, de a jósfelek ellenére nem engedheti meg a házasságot. Épen azért örvend a költő és jós Orpheus megérkeztének, a kitől tanácsot kér s az istenek kiengesztelését

[1]) Érdekes az a párhuzam, a melyet Legouvé bevezetésében von a költő és a hős közt, bemutatva Herakles és Linos, Theseus és Amphion, Iason és Orpheus személyeiben. Csakhogy nincs-e ennek nagy része az ó-korba beleköltve?!

várja. Medea számüzetését csak akkor mondja ki, a mikor leányát féltenie kell a bősz vetélytársnőtől. Különben Legouvénál Kreon épen úgy életben marad, mint Grillparzernél.

Medea gyermekeivel nyomorogva, nélkülözések közt, de epedő szivvel keresi férjét és semmit sem sejtve itteni tartózkodásáról érkezik Korinthba, a hol csakhamar találkozik Kreusával, a ki őt és gyermekeit a legnagyobb szivességgel és részvéttel fogadja.

Tagadhatlan, hogy az I. felvonás 6. jelenete, a melyben Legouvé, a két vetélytársnőt először hozza össze, a drámai technika legügyesebb művei közé tartozik. Legouvé általában mindvégig együtt lépteti fel a két nőt, s ezzel kétségtelenül nagy hatást ér el, (a mit Patin nem is mulaszt el különösen kiemelni), de — részemről legalább ugy vélem — a drámai egység nem csekély rovására. De térjünk vissza a kérdéses jelenetre!

Kreusa legelőször a két gyermeket pillantja meg, a kik a könyörgők szokása szerint zöldágakat tartanak kezükben. Azonnal kenyeret és gyümölcsöt nyujt nekiek s kezdi kikérdezni, hogyan? honnan? kivel jöttek? Az előlépő Medea első szavai az istenek áldását esdik a jó szivü leányra, a ki részvéttel tudakozódik ismeretlen vetélytársnője sorsa felől. Csakhamar közös vonásokat vél feltalálhatni saját és az ismeretlen nő sorsa között. Ő is ismeri már a szerelem fájdalmait, idegen az ő leendő férje is, a ki iránt a legelső pillanattól fogva lángoló szerelemre gyúlt. Őt is az idegen szépsége, hősies bátorsága és vitézsége hóditotta meg. Majd, a mikor Medea elbeszéli saját élete történetét, s előtörő könnyei elfojtják szavait, Kreusa a gyermekekkel vigasztalja az anyát, a ki a feletti félelmének ad kifejezést, hogy gyermekei szerelmét csakhamar eltalálja veszteni, ha azok idegenek révén jobb sorsba találnak jutni. Annál is inkább, mert ő barbár nő s az égiek őt gyermekeiben büntethetik meg, épen e helyen, a mint egy benső érzés sugalja, e helyen, hol a kiengesztelhetetlen Eumenidák honolnak. A megütődött Kreusának azt a kérdést veti fel Medea: „Ismered-e a féltékenységet?“ s a midőn ez igennel felel, szomoruan mosolyogva kérdi tovább: „Te féltékeny! Ugyan mire?“ Kreusa feleli: „a multra“. A szenvedély mindkét részről fokozódik, s mig Kreusa leendő férjének első viszonyára aggódva gondol, Medeában a féltékenység egy még mindig ismeretlen, nem is sejtett nő iránt a szenvedély fokához közeledik.

Már-már azon a ponton vannak, hogy egymást felösmerjék, a mikor a költő szerencsés fogással a titok felfedezését Orpheus közvetitésével eszközli az első felvonás utolsó jelenetében. Egyszerre tudják meg: Medea, hogy férje él, de mást akar nőül venni, és Kreusa, hogy az ő jegyese Medea férje, azé a rettenetes Medeáé, a kinek neve már borzadályt kelt. Kreusa emelt fővel védi jogát jegyeséhez, holnap már férjéhez, a mire aztán a felvonást Medea aggályt ébresztő „talán"-ja fejezi be.

A II. felvonásban a győzelemről visszatérő Iasont az a váratlan hir fogadja, hogy neje Medea két gyermekével itt van s Kreon kijelenti, hogy ily körülmények közt a tervezett házasságból nem lehet semmi. Iason szenvedélyes kitörésben megtagadja nejét, illetve az istenek és emberek előtt felbontottnak jelenti ki házasságát Medeával. Gyermekeit elismeri s örömmel fogadja, kivált ha Kreusa őket sajátjaiul akarja tekinteni. Orpheus határozottan ellenzi a tervezett házasságot, Kreont csakugyan rá is birja, hogy ismételten kijelentse, miszerint a házasságból nem lesz semmi. Az erőszakoskodásra is kész Iason, most Medeával találkozva megkisérti a viszontlátás örömében mindent feledő Medeát rábirni, hogy önként mondjon le hitvesi jogairól, még pedig főleg a gyermekek sorsára való tekintetből. Fokozódó megütközéssel és indulatossággal hallgatja Medea jelemtelen férjének tervét, a ki Kreusával való házassága által akar önmagáról és gyermekeiről gondoskodni, mig a szerencsétlen, megcsalt és elhagyott nőt távol vidékre akarja szállittatni. A mult emlékei felujúlnak lelkében, elmondja mi mindent tett egykor kedveséért, férjéért, hogyan követték el együtt, közösen a bünt, s felkiált: „Et nous sommes enfin moins époux que complices." Végre is egész határozottsággal visszautasitja Iason ajánlatait. A férjével való beszélgetéstől még felindulva első pillanatban hozzá sietö gyermekeit is, mint Iasonéit magától eltaszitja, de csakhamar a gyermekek sirására magához tér s az anyai szeretet egész hevével igyekszik őket lecsendesiteni. Ám a legközelebbi pillanatban megvillan agyában a boszú, a melynek áldozatául Kreusát szemeli ki. A megrémült gyermekek elszaladnak s Medea magára maradva épen azon gondolkozik, hogyan szúrja le vetélytársnőjét saját szobájában, a nász napján, a mikor Kreusa sietve jő, hogy Medeát a fellázadt nép dühétől megmentse. Vetélytársnőjének nagylelkűsége első pillanatra őt lefegyverezni látszik, de

csakhamar fellángol gyülölete s tőrt ragad Kreusára, a kit atyja és Iason mentenek meg, mig Medeát a veszély végső pillanatában Orpheus szabaditja ki gyermekeivel együtt a nép kezéből e szavakkal:

„Oue celui d'entre vous qui n'aime pas ses fils Arrache le premier ces enfants à leur mére!“ Itt végződik a második felvonás Medea szavaival: „J'ai trouvé ma vengeance!“

Tagadhatatlan, hogy mindegyik felvonás hatással végződik, de mig az első felvonás teljes elismerésünket érdemli, a másodikat, legalább szerény nézetem szerint, a sophistikus mesterkéltség és (legalább a 7. jelenetet illetőleg) a valószinütlenség vádjával kell sujtanunk. Avagy indokoltnak, természetesnek vagy legalább is valószinünek tartsuk, hogy Medea abban a pillanatban, a mikor őt Kreusa nagylelkűsége lefegyverezi, azzal a kéréssel álljon elő, hogy az ő kedvéért Kreusa mondjon le Iasonról?

A harmadik felvonás a nászra való előkészületekkel kezdődik,[1]) mert, a mint csakhamar megtudjuk, Medea azóta lecsendesedett, mindenbe belenyugodott, lemond férjéről, elhagyja gyermekeit, csupán csak egy napi haladékot kért. Mindezt elhiszik valamennyien (!), sőt még maga Orpheus is, a ki jónak látja Iasonnak leczkét adni az erkölcstanból, de természetesen most még sokkal inkább eredménytelenül, mint valaha.

Nagyobb meglepetést hoz a következő jelenet, a melyben Kreusa jő a gyermekekkel, a kik már 24 óra mulva a legnagyobb szeretettel csüngnek rajta, s virágokat hoz, a melyekkel a Medeától kapott gyönyörü menyasszonyi fátyolt akarja ékesiteni. A gyermekek anyjuktól elidegenedtek, félnek, irtóznak tőle elannyira, hogy Orpheus felsóhajtván: Pauvre Médée! . . Hélas! Envers toi tout les pousse à devenir ingrats, Oui, tout, jusque' a l'élan de la reconnaissance!“ jónak látja a gyermekektől kérdezni: „Hát édes anyátok? Mert távol van, nem szeretitek többé? s holnap szánalom és részvét nélkül nézitek elutazni?“ A nagyobbik fiu tétovázó felelete: „Mi mindig szeretjük anyánkat, de — Kreusa oly jó!“ Továbbá Iason megjegyzése, hogy a gyermekek szeméből olvassa ki az anyjuktól való félelmet, Orpheust a következő szavakra birja: . . . „Moi je lis plus avant! Ciel vengeur! Leur as-tu donc remis le soin de ta colére? As-tu chargé les fils de châtier la mère? Est-il dans tes décrets

[1]) A hol csodálatos módon az ember-ölő Saturnus szobra is szerepel!

qu'ils soient ingrats? Mire aztán Iason komikummal határos pathosszal átkarolja Kreusát és gyermekeket e szavakkal: „Venez! dans mon amour tous trois je vous unis.“

Medea épen boszuterveivel foglalkozik: hogyan fog ő, a mikor Kreusa a végzetes fátyollal ékesiti magát, a gyermekekkel együtt menekülni, a mikor Orpheus vele tudatja, hogy mindjárt hozzák a gyermekeket elbúcsuzni, aztán pedig rögtön távoznia kell. Medea az érkező Kreonhoz rohan kérve gyermekeit, Orpheus a kérést melegen támogatja, sőt Kreusa közbejárását is kéri, de Iason csak arra a kegyetlen kegyre hajlandó, hogy az anya válaszsza ki két fia közül az egyiket számüzetése társául. Az anya szive majd megreped, de a választásra magát elhatározni nem tudja. Hiába kéri mind a kettőt, hiába szólitja fel a gyermekeket, nem mozdul egyik sem! A mikor aztán Lykaon (ez Legouvénél a nagyobbik neve) Kreusához simulva tőle búcsut vesz s lassan, vontatva közeledik anyjához, Medea fájdalma tetőpontján Kreusát átkozza, hogy elrabolta tőle gyermekei szivét s nem kivánja többé, hogy egyik is kövesse: . . . . Que m'importe à présent qu'ils me suivent? Leur corps seul me suivra, mais leur ceur, leur amour Resteront avec toi! mais pleurant cette cour, A tes côtés sans cesse ils vivront en idée . . . Ce ne sont plus mes fils, ce sont les tiens! A fájdalom sulya alatt összeroskadó anyát mindnyájan elhagyják, hogy fájdalma csendesedjék. Ekkor jő Medeának az a borzasztó gondolata, hogy gyermekeit is megölje, hogy elpusztuljon mind a három, a kit Iason szeret. A dajkával fellépő gyermekek, a kiket Kreusa küldött anyjukat vigasztalni, laslanként más gondolatokat keltenek benne s Orpheus biztatja, vigye el mind a kettőt, a mikor a Kreusa kinos halálának hirére felbőszült nép Kreonnal együtt minden oldalról feléje rohan, hogy megragadják. Ekkor a veszély végső pillanatában Medea leszúrja gyermekeit. Iason, a ki előrohan, hogy Kreusáért boszut állva saját kezeivel ölje meg Medeát, a gyermekek holt testének látására kérdi: „Ki ölte meg?“ Medea feleli: Te! Ez a vérfagyalaló: „Toi!“ tulajdonkép a csábitás drámájának a vége, a mint az Legouvé szemei előtt lebegett, a mikor az előszóban mondja: „A törvény és társadalom ma sem sujtja kellőleg a csábitót, de sújtja igen is gyakran, sőt rendesen az áldozatot. A régieknél ez még kevésbé történt.“ Ennek akart tűkörrel szolgálni.

A mint láttuk, Legouvé sokat változtatott, sokat ujitott! Szerencsésen-e? az más kérdés. A gyermekgyilkolás indokolásával sokat fáradozott, ugy hiszem szerencsétlenül. Szerencsétlenül már csak azért is ‚mert a gyermekek érzelmének hirtelen változása tulságosan anyagi alapra van fektetve és valószinütlen minden előkészités daczára (I. felv. 6. jel. Medea szavai). Azt sem helyeselhetem, hogy — miként Glover és Grillparzer is tették — Legouvé a felelősséget Medeáról csaknem egészen el akarja háritani s az akaratnak a végrehajtásában majd semmi részt sem juttat.

Legouvé Medeája bizonysága annak, hogy valódi költői szellem ennek a már annyiszor feldolgozott tárgynak is tudott uj bájt, uj érdekességet adni; de bizonysága annak is, hogy Euripides még mindig a legnagyobbik a Medea költők között. Egyedül ő az, a ki a nehézségeknek szeme közé nézett s a tragikumot egész teljében felkarolta.

Szamosi János.